

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Procedurele rechtvaardigheid bij de politierechter: empirisch-juridisch inzicht in het belang van een als eerlijk ervaren behandeling

Ansems, L.F.M.; Bos, K. van den; Mak, E.

Citation

Ansems, L. F. M., Bos, K. van den, & Mak, E. (2021). Procedurele rechtvaardigheid bij de politierechter: empirisch-juridisch inzicht in het belang van een als eerlijk ervaren behandeling. *Boom Strafbblad*, 2(6), 233-240. doi:10.5553/BSb/266669012021002006007

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3279382>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Discussie, Nieuws en Analyse

Procedurele rechtvaardigheid bij de politierechter: empirisch-juridisch inzicht in het belang van een als eerlijk ervaren behandeling

Mr. dr. L. (Lisa) Ansems, prof. dr. C. (Kees) van den Bos en prof. mr. dr. E. (Elaine) Mak*

1. Introductie

Wanneer verdachten voor de politierechter verschijnen, zijn zij dan bezig met de eerlijkheid en rechtvaardigheid van de manier waarop zij tijdens de procedure behandeld worden, of gaat het hun uitsluitend of voornamelijk om de uitkomsten van hun zaken? Met andere woorden: doet ervaren procedurele rechtvaardigheid¹ ertoe voor verdachten tijdens politierechterzittingen? Eerder onderzoek suggereert dat, wanneer mensen zich eerlijk en rechtvaardig behandeld voelen door belangrijke maatschappelijke autoriteiten zoals rechters, zij meer vertrouwen hebben in die autoriteiten.² Dergelijke positieve reacties op ervaren procedurele rechtvaardigheid

worden gezamenlijk aangeduid als het eerlijkproces-effect.³

Dit artikel geeft een overzicht van enkele recent uitgevoerde kwalitatieve en kwantitatieve empirische studies waarin het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid op een kritische manier wordt getoetst. Dit gebeurt onder meer door na te gaan of ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet bij politierechterzittingen, waarin voor verdachten veel op het spel kan staan. Daartoe zijn drie empirisch-juridische deelstudies uitgevoerd: (1) kwalitatieve interviews met 100 verdachten in politierechterzaken, (2) een vragenlijstonderzoek onder 198 verdachten in politierechterzaken en (3) een experiment onder 239 burgers die zich inleefden in de positie van de verdachte tijdens een politierechterzitting.

In dit artikel gaan we nader in op de achtergronden van deze studies, beschrijven we de manier waarop de studies zijn opgezet en uitgevoerd, en bespreken we de bevindingen op hoofdlijnen. Hierbij baseren we ons op het proefschrift van de eerste auteur,⁴ waarvan de drie

233

* Lisa Ansems is postdoctoraal onderzoeker bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Kees van den Bos is hoogleraar Sociale Psychologie en hoogleraar Empirische Rechtswetenschap aan de Universiteit Utrecht. Elaine Mak is hoogleraar Encyclopedie van de rechtswetenschappen en Rechtstheorie aan de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek werd (mede) mogelijk gemaakt met financiële steun van NWO (projectnummer 406.16.558).

1 E.A. Lind en T.R. Tyler, *The social psychology of procedural justice*, New York: Plenum 1988; T.R. Tyler en E.A. Lind, 'A relational model of authority in groups', in: M.P. Zanna (red.), *Advances in experimental social psychology*, San Diego: Academic Press 1992, p. 115-191.

2 Zie bijvoorbeeld H.A.M. Grootelaar, *Interacting with procedural justice in courts* (diss. Universiteit Utrecht), 2018; L. Hulst, *Experimental legal studies on perceived procedural justice and trust in law and society* (diss. Amsterdam VU), 2017; T.R. Tyler en Y.J. Huo, *Trust in the law: Encouraging public cooperation with the police and courts*, New York: Russell Sage Foundation 2002.

3 R. Folger, D. Rosenfield, J. Grove en L. Corkran, 'Effects of "voice" and peer opinions on responses to inequity', *Journal of Personality and Social Psychology* 1979, 12, p. 2253-2261; K. van den Bos, 'What is responsible for the fair process effect?', in: J. Greenberg en J. Colquitt (red.), *Handbook of organizational justice*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers 2005, p. 273-300; K. van den Bos, 'Humans making sense of alarming conditions: Psychological insight into the fair process effect', in: R.S. Cropanzano en M.L. Ambrose (red.), *Oxford handbook of justice in work organizations*, New York: Oxford University Press 2015, p. 403-417.

4 L.F.M. Ansems, *Procedural justice on trial: A critical test of perceived procedural justice from the perspective of criminal defendants* (dissertatie Univer-

bovengenoemde empirisch-juridische studies deel uitmaken.⁵ Door de verschillende deelstudies met elk hun eigen methode in onderlinge samenhang te bespreken, en door te reflecteren op de vraag hoe de empirische onderzoeksbevindingen zich verhouden tot het normatieve domein van het recht, beoogt dit artikel een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling en maatschappelijke impact van empirisch-juridisch onderzoek in zowel de Nederlandse strafrechtcontext als daarbuiten.

1.1 Ervaren procedurele rechtvaardigheid

Ervaren procedurele rechtvaardigheid heeft betrekking op de subjectieve beleving van mensen dat zij eerlijk en rechtvaardig worden behandeld tijdens besluitvormingsprocedures, zoals de behandeling van strafzaken.⁶ Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de mate waarin mensen controle ervaren over de procedure en de uitkomst,⁷ om de mogelijkheid van mensen om hun mening te geven en hun kant van het verhaal te vertellen⁸ en om de mate waarin belangen van subgroepen zijn vertegenwoordigd bij het nemen van beslissingen.⁹ Andere aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid die in eerder onderzoek zijn geïdentificeerd betreffen de consistente toepassing van procedures (zowel tussen personen als door de tijd heen), het onderdrukken van voorinname, nauwkeurigheid van informatie, de mogelijkheid om beslissingen te corrigeren en de mate waarin procedures stroken met persoonlijke morele opvattingen van mensen.¹⁰ Ook gaat het volgens eerder onderzoek om vertrouwen in de goede intenties van autoriteiten,¹¹ de bekwaamheid en professionaliteit van beslissers¹² en de mate waarin aandachtig wordt geluist

naar de inbreng van procesdeelnemers.¹³ Bovendien wordt gewezen op het belang van bejegening voor een als rechtvaardig ervaren behandeling,¹⁴ waarbij het onder meer gaat om een respectvolle behandeling en het stellen van gepaste vragen,¹⁵ waardoor mensen het gevoel krijgen dat zij worden gezien als volwaardig lid van de samenleving.¹⁶ Samengenomen ziet ervaren procedurele rechtvaardigheid dus zowel op meer formele aspecten van procedures als op de manier waarop mensen zich bejegend voelen in de interactie met beslissers. Wanneer mensen zich procedureel rechtvaardig behandeld voelen, hangt dit vaak samen met relevante attitudes en gedragingen. Zo hangt ervaren procedurele rechtvaardigheid samen met verminderde intenties om tegen uitkomsten te protesteren.¹⁷ Verder wijzen verschillende studies op een verband tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en hoe mensen maatschappelijke autoriteiten zoals de politie en rechters beoordelen, bijvoorbeeld in termen van vertrouwen¹⁸ en de mate waarin zij autoriteiten als legitiem zien.¹⁹ Ook zijn er studies die duiden op een verband (al dan niet via ervaren legitimiteit) tussen enerzijds ervaren procedurele rechtvaardigheid en anderzijds bereidheid om samen te werken met actoren in de strafrechtketen²⁰ en wetsnaleving of recidive.²¹

1.2 Procedures en uitkomsten

Hoewel verschillende studies er dus op wijzen dat ervaren procedurele rechtvaardigheid samenhangt met rele-

siteit Utrecht), 2021.

- 5 L.F.M. Ansems, K. van den Bos en E. Mak, 'Speaking of justice: A qualitative interview study on perceived procedural justice among defendants in Dutch criminal cases', *Law and Society Review* 2020, 3, p. 643-678; L.F.M. Ansems, K. van den Bos en E. Mak, 'The importance of perceived procedural justice among defendants with a non-Western background involved in Dutch criminal cases', *Frontiers in Psychology* 2021/746364; L.F.M. Ansems, K. van den Bos en E. Mak, 'Experimental insight into the fair process effect and its boundary conditions: External attributions may moderate reactions to procedural justice' (ingediend ter publicatie).
- 6 Voor de duidelijkheid: het gaat hier dus niet om een juridische invulling van het begrip 'procedurele rechtvaardigheid', maar om de sociaalpsychologische notie van een als rechtvaardig ervaren behandeling (al kan natuurlijk sprake zijn van overlap tussen beide).
- 7 J. Thibaut en L. Walker, *Procedural justice: A psychological analysis*, Hillsdale, NJ: Erlbaum 1975; L. Walker, S. LaTour, E.A. Lind en J. Thibaut, 'Reactions of participants and observers to modes of adjudication', *Journal of Applied Social Psychology* 1974, 4, p. 295-310.
- 8 R. Folger, 'Distributive and procedural justice: Combined impact of "voice" and improvement on experienced inequity', *Journal of Personality and Social Psychology* 1977, 2, p. 108-119.
- 9 G.S. Leventhal, 'What should be done with equity theory? New approaches to the study of fairness in social relationships', in: K.J. Gergen, M.S. Greenberg en R.H. Willis (red.), *Social exchange: Advances in theory and research*, New York: Plenum 1980, p. 27-54.
- 10 Leventhal 1980.
- 11 Lind en Tyler 1988; T.R. Tyler, 'The psychology of procedural justice: A test of the group-value model', *Journal of Personality and Social Psychology* 1989, 5, p. 830-838; Tyler en Lind 1992.
- 12 K. van den Bos, L. van der Velden en E.A. Lind, 'On the role of perceived procedural justice in citizens' reactions to government decisions and the handling of conflicts', *Utrecht Law Review* 2014, 4, p. 1-26.

- 13 Lind en Tyler 1988; Tyler en Lind 1992; L. van Lent, M. Boone en K. van den Bos, *Klachten tegen niet-vervolgning (art. 12 Sv-procedure): Doorlooptijden, instroom, verwachtingen van klagers en het belang van procedurele rechtvaardigheid*, Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- 14 S.L. Blader en T.R. Tyler, 'A four-component model of procedural justice: Defining the meaning of a "fair" process', *Personality and Social Psychology Bulletin* 2003, 6, p. 747-758; Van den Bos 2015.
- 15 R.J. Bies en J.S. Moag, 'Interactional justice: Communication criteria of fairness', in: R. Lewicki, B.H. Sheppard en M.H. Bazerman (red.), *Research on negotiation in organizations*, Greenwich, CT: JAI Press 1986, p. 43-55.
- 16 Lind en Tyler 1988; Tyler 1989; Tyler en Lind 1992.
- 17 I.M. Boekema, *De stap naar hoger beroep: Onderzoek naar appelgedrag van burgers in bestuursrechtelijke zaken* (dissertatie Rijksuniversiteit Groningen) 2015; E.A. Lind, C.T. Kulik, M. Ambrose, M.V. De Vera Park, 'Individual and corporate dispute resolution: Using procedural fairness as a decision heuristic', *Administrative Science Quarterly* 1993, 2, p. 224-251; R. Vermunt, A. Wit, K. van den Bos en E.A. Lind, 'The effects of unfair procedure on negative affect and protest', *Social Justice Research* 1996, 2, p. 109-119. De samenhang tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en protestintenties was ook te zien in ons eigen onderzoek, dat plaatsvond in een strafrechtelijke context (zie verderop in paragraaf 3.1).
- 18 S.C. Benesh en S.E. Howell, 'Confidence in the courts: Comparison of users and non-users', *Behavioral Sciences and the Law* 2001, 2, p. 199-214; J. Gau, 'A longitudinal analysis of citizens' attitudes about police', *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* 2010, 2, p. 236-252; Grootelaar 2018; Tyler en Huo 2002.
- 19 Hulst 2017; T.R. Tyler, *Why people obey the law*, Princeton: Princeton University Press 2006; Tyler en Lind 1992.
- 20 M. van Hall, 'Bereidheid om samen te werken met actoren in de strafrechtketen: De invloed van procedurele rechtvaardigheid in Nederland', *Tijdschrift voor Criminologie* 2021, 1, p. 3-29.
- 21 K. Beijersbergen, A. Dirkzwager en P. Nieuwebeerta, 'Reoffending after release: Does procedural justice during imprisonment matter?', *Criminal Justice and Behavior* 2016, 1, p. 63-82; K. Murphy, B. Bradford en J. Jackson, 'Motivating compliance behavior among offenders: Procedural justice or deterrence?', *Criminal Justice and Behavior*, 1, p. 102-118; Tyler 2006.

vante attitudes en gedragingen, wordt het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid buiten het psychologische onderzoekslaboratorium – en met name het relatieve belang van rechtvaardige procedures ten opzichte van uitkomsten en het nastreven van het eigenbelang – met enige regelmaat betwijfeld.²² Daarbij wordt bijvoorbeeld gewezen op de grote belangen die in deze zaken op het spel staan en op de complexiteit waarvan in daadwerkelijke juridische contexten vaak sprake is, anders dan het geval is bij laboratoriumexperimenten.²³ Ook anderen wijzen al vroeg op de beperkingen die voortvloeien uit simulatiestudies.²⁴

Andere studies benadrukken juist het grote belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid, ook in situaties uit het echte leven waarin veel op het spel staat, zoals strafrechtzittingen.²⁵ Relevant in dit verband is dat in het onderzoek van Grootelaar en Van den Bos de sterkte van het verband tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en vertrouwen in rechters verschilde afhankelijk van het belang dat onderzoeksdeelnemers hechtten aan de uitkomst: dit verband was sterker voor onderzoeksdeelnemers die de uitkomst belangrijker vonden dan voor onderzoeksdeelnemers die de uitkomst minder belangrijk vonden.²⁶

De empirisch-juridische studies die wij in dit overzichtsartikel bespreken, dragen bij aan deze discussie doordat ervaren procedurele rechtvaardigheid is onderzocht vanuit het perspectief van verdachten in strafzaken. Twee van deze studies richten zich op de context van politierechterzittingen, waarin voor verdachten daadwerkelijk iets op het spel staat. Ook worden uitkomstoordelen van onderzoeksdeelnemers (met betrekking tot zowel uitkomsttevredenheid als ervaren uitkomstrechtvaardigheid) als variabele meegenomen in onze analyses. Daarbij onderzoeken we niet zozeer of ervaren procedurele rechtvaardigheid voor verdachten belangrijker is dan uitkomstoordelen (of vice versa), maar gaan we na of ervaren procedurele rechtvaardig-

heid er voor hen toe doet in een context waarin zij waarschijnlijk (ook) belang hechten aan de uitkomst van hun zaak.

1.3 De voorliggende studies

In de hier gerapporteerde empirisch-juridische studies onderzoeken we het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid op een kritische manier. Dat gebeurt ten eerste door, zoals hierboven uitgelegd, na te gaan of ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet in de context van politierechterzaken waarin voor verdachten mogelijk veel op het spel staat. Ook maken we gebruik van verschillende soorten methodes (kwalitatieve interviews, een vragenlijstonderzoek en een experiment), waardoor het risico wordt verminderd dat resultaten die wijzen op het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid het gevolg zijn van de gehanteerde methode.²⁷

Daarnaast betrekken we in onze studies onderzoeksdeelnemers die relatief ondervetegenwoordigd zijn in veel sociaalwetenschappelijk onderzoek (inclusief onderzoek naar rechtvaardigheid). Dat onderzoek richt zich immers vaak op WEIRD (*Western, Educated, Industrialized, Rich, and Democratic*) onderzoeksdeelnemers, zoals studenten die deelnemen aan laboratoriumexperimenten, waarbij het de vraag is in hoeverre de bevindingen gegeneraliseerd kunnen worden.²⁸ Wij richten ons daarentegen op verdachten in strafzaken (in de interviewstudie en het vragenlijstonderzoek) en mensen met een niet-westerse etnisch-culturele achtergrond (in het vragenlijstonderzoek en het experiment), waardoor we onderzoeksdeelnemers met diverse achtergronden in onze studies betrekken. Bij dit alles houden we oog voor de vraag hoe de empirische bevindingen zich verhouden tot het normatieve domein van het recht.

Samengenomen toetsen we in de hier weergegeven studies ervaren procedurele rechtvaardigheid op een kritische manier door (1) dit thema te onderzoeken in de strafrechtelijke context van politierechterzittingen waarin voor verdachten veel op het spel kan staan, (2) gebruik te maken van verschillende (kwalitatieve en kwantitatieve) onderzoeksmethoden, (3) ons te richten op een veelal ondervetegenwoordigde groep onderzoeksdeelnemers en (4) na te gaan hoe empirische en normatieve inzichten in procedurele rechtvaardigheid op een goede manier op elkaar kunnen worden betrokken. Zodoende beogen we meer inzicht te verschaffen in het belang van een als eerlijk ervaren behandeling voor verdachten bij de politierechter.

2. Opzet en methoden

Zoals aangegeven bestond het onderzoek uit drie verschillende maar gerelateerde empirisch-juridische deelstudies: (1) kwalitatieve interviews met 100 verdachten

22 E. Berrey, S.G. Hoffman en L.B. Nielsen, 'Situated justice: A contextual analysis of fairness and inequality in employment discrimination litigation', *Law and Society Review* 2012, 1, p. 1-36; V. Jenness en K. Calavita, 'It depends on the outcome: Prisoners, grievances, and perceptions of justice', *Law & Society Review* 2018, 1, p. 41-72; B.C.J. van Velthoven, 'Over het relatieve belang van een eerlijke procedure: Procedurele en distributieve rechtvaardigheid in Nederland', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 2011, 1, p. 7-16.

23 Jenness en Calavita 2018.

24 J.K. Anderson en R.M. Hayden, 'Questions of validity and drawing conclusions from simulation studies in procedural justice: A comment', *Law and Society Review* 1981, 2, p. 293-303; R.M. Hayden en J.K. Anderson, 'On the evaluation of procedural systems in laboratory experiments: A critique of Thibaut and Walker', *Law and Human Behavior* 1979, 1-2, p. 21-38.

25 J.D. Casper, T. Tyler en B. Fisher, 'Procedural justice in felony cases', *Law & Society Review* 1988, 3, p. 483-507; H.A.M. Grootelaar en K. van den Bos, 'How litigants in Dutch courtrooms come to trust judges: The role of perceived procedural justice, outcome favorability, and other socio-legal moderators', *Law and Society Review* 2018, 1, p. 234-268; J.M. Landis en L. Goodstein, 'When is justice fair? An integrated approach to the outcome versus procedure debate', *American Bar Foundation Research Journal* 1986, 4, p. 675-707; T.R. Tyler, J.D. Casper en B. Fisher, 'Maintaining allegiance toward political authorities: The role of prior attitudes and the use of fair procedures', *American Journal of Political Science* 1989, 3, p. 629-652.

26 Grootelaar en Van den Bos 2018.

27 Zie ook Casper, Tyler en Fisher 1988.

28 J. Henrich, S.J. Heine en A. Norenzayan, 'The weirdest people in the world?', *Behavioral and Brain Sciences* 2010, 2-3, p. 1.

in politierechterzaken, (2) een vragenlijstonderzoek onder 198 verdachten in politierechterzaken en (3) een experiment onder 239 burgers die zich inleefden in de positie van de verdachte tijdens een politierechterzitting. Hier gaan we in op de manier waarop deze deelstudies zijn opgezet en uitgevoerd. We beperken ons daarbij tot een kernachtige bespreking van de opzet en de gehanteerde methoden, nu deze elders (ook met het oog op replicerbaarheid) in detail zijn beschreven.²⁹

2.1 Kwalitatieve interviewstudie

Het doel van onze eerste studie was om te achterhalen of ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet voor verdachten in strafzaken en, zo ja, wat maakt dat zij zich procedureel rechtvaardig behandeld voelen. Om dat te onderzoeken hielden we tussen 6 maart 2017 en 14 juni 2017 op de Rechtbank Midden-Nederland, locatie Utrecht, semigestructureerde kwalitatieve interviews met 100 verdachten in politierechterzaken (responspercentage: 32,0%).³⁰ Voorafgaand aan het onderzoek was hiervoor toestemming verkregen van de rechtbank. De eerste auteur benaderde potentiële onderzoeksdeelnemers op de rechtbankgang om te vragen of zij na afloop van hun zitting iets zouden willen vertellen over hoe zij de zitting hadden ervaren. Onderzoeksdeelnemers werden zoveel mogelijk benaderd voorafgaand aan de behandeling van hun zaak.

De interviews werden direct na afloop van de zitting van de onderzoeksdeelnemer afgenomen en vonden over het algemeen plaats in een gesloten ruimte grenzend aan de rechtbankgang. Aan het begin van ieder interview benadrukte de eerste auteur de anonimiteit en vertrouwelijkheid van de interviews en haar onafhankelijkheid van de rechtbank. De interviewvragen zagen op verschillende onderwerpen, waarvan ervaren procedurele rechtvaardigheid het belangrijkste was. Aan onderzoeksdeelnemers werd gevraagd of zij vonden dat zij tijdens de zitting eerlijk en rechtvaardig behandeld waren. Vervolgens werd gevraagd wat maakte dat zij zich wel of niet rechtvaardig behandeld voelden om op die manier na te gaan welke aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid onderzoeksdeelnemers zelf noemden (als ze zelf aan aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid refereerden). We beperkten ons dus niet tot vragen over aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid die veelal worden onderscheiden in de literatuur, maar gingen op een meer open manier te werk om te onderzoeken hoe onderzoeksdeelnemers dit concept zelf invulden. Om meer grip te krijgen op de

aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid die onderzoeksdeelnemers noemden, stelden we vervolgvragen. De duur van de interviews varieerde van 5 tot 58 minuten met een gemiddelde van ongeveer 19 minuten. In 91 gevallen gaven respondenten toestemming voor een geluidsopname van het interview. In de overige gevallen maakte de eerste auteur uitgebreide gespreksaantekeningen.

Ook tijdens het analyseren van de data na afloop van de dataverzameling gingen we op een open wijze te werk, geïnspireerd door de gefundeerde theoriebenadering.³¹ Bij het coderen³² van de interviewtranscripten gebruikten we namelijk geen vooraf opgestelde lijst met codes gebaseerd op de literatuur over ervaren procedurele rechtvaardigheid, maar baseerden we onze codes op de interviewdata. We analyseerden de data in drie fases. In de eerste fase codeerden we de interviewtranscripten op detailniveau, wat resulteerde in een grote hoeveelheid codes. In de tweede fase bekeken we de overeenkomsten en verschillen tussen de codes om zodoende gelijksoortige codes samen te voegen tot een overkoepelende categorie. Tot slot onderzochten we in de derde en laatste fase mogelijke relaties tussen deze overkoepelende categorieën door het bestuderen van tekstfragmenten die bij meerdere codes waren ondergebracht. Door te kijken naar deze relaties en het aantal verschillende interviews waarin iedere categorie voorkwam, konden we kerncategorieën onderscheiden.³³

Om de betrouwbaarheid van onze coderingen te waarborgen, bekeken we na afloop van de eerste fase van het coderen onze coderingen en corrigeerden we eventuele inconsistenties. Ook controleerden we na de tweede fase van het coderen de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.³⁴ Dit deden we door een tweede codeur in twee rondes een steekproef voor te leggen met tekstfragmenten van de interviews en na te gaan in hoeverre zij deze tekstfragmenten aan dezelfde codes toebedeelden als de eerste auteur. De resultaten duiden op een voldoende mate van intersubjectiviteit van onze coderingen.

2.2 Vragenlijstonderzoek

Een belangrijk doel van het vragenlijstonderzoek was om na te gaan of ervaren procedurele rechtvaardigheid

29 Zie bijvoorbeeld Ansems 2021.

30 In totaal benaderden we 338 verdachten, van wie 108 verdachten deelnamen aan het onderzoek. Bij acht van deze onderzoeksdeelnemers besloten we het interview niet mee te nemen in de data-analyse, bijvoorbeeld omdat zij vragen slechts heel kort of helemaal niet beantwoordden of het Nederlands onvoldoende bleken te beheersen om de interviewer goed te begrijpen. Voldoende beheersing van het Nederlands en het hebben van een zitting bij de politierechter waren de enige selectiecriteria die we in deze interviewstudie hanteerden. Tot slot merken we op dat er in één geval sprake was van een dubbelinterview met een echtpaar dat van hetzelfde feit werd verdacht. We hielden dus 99 interviews met 100 verdachten.

- 31 H.R. Boeije, *Analysis in qualitative research*. London: Sage 2010; J. Corbin en A. Strauss, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage 2007; C. Willig, *Introducing qualitative research in psychology*, Maidenhead: McGraw-Hill Education 2013. De kern van deze benadering (in het Engels: *grounded theory*) is dat inductief te werk wordt gegaan, waarbij de data resulteren in een theorie, in plaats van een deductieve werkwijze waarbij bijvoorbeeld hypothesen worden afgeleid uit bestaande theorieën en vervolgens empirisch worden getoetst.
- 32 Coderen houdt in dit type kwalitatief-empirisch onderzoek in dat relevante tekstfragmenten, bijvoorbeeld fragmenten uit uitgewerkte interviews, worden ondergebracht bij bepaalde labels ('codes'). Voorbeelden van codes uit de voorliggende studie zijn 'serius genomen worden', 'onpartijdigheid' en 'het woord krijgen, je verhaal kunnen doen'.
- 33 Boeije 2010; J.Y. Cho en E-H Lee, 'Reducing confusion about grounded theory and qualitative content analysis: Similarities and differences', *The Qualitative Report* 2014, 32, p. 1-20.
- 34 K. Bartholomew, A.J.Z. Henderson en J.E. Marcia, 'Coding semistructured interviews in social psychological research', in: H.T. Reis en C.M. Judd (red.), *Handbook of research methods in social and personality psychology*, Cambridge, UK: Cambridge University Press 2000, p. 286-312; Boeije 2010.

statistisch significant samenhangt met relevante andere variabelen, zoals protestintenties³⁵ en vertrouwen in Nederlandse rechters, in de context van politierechterzittingen en onder onderzoeksdeelnemers die veelal niet WEIRD zijn.³⁶ Daartoe werd van 21 januari 2019 tot en met 15 oktober 2019 een vragenlijstonderzoek uitgevoerd onder 198 verdachten met een niet-westerse etnisch-culturele achtergrond die verschenen voor de politierechter bij de Rechtbank Midden-Nederland, locaties Utrecht, Lelystad en Almere (responspercentage: 47,0%). Met dit aantal werd voldaan aan het minimale aantal benodigde onderzoeksdeelnemers.³⁷

Net als bij de kwalitatieve interviewstudie vond dataverzameling plaats op de rechtbankgang, waarvoor vooraf toestemming was verkregen van de rechtbank. Een klein deel van de data werd verzameld door een onderzoeksassistent. Onderzoeksdeelnemers werden zoveel mogelijk voorafgaand aan hun zitting benaderd met de vraag of zij na afloop van de zitting zouden willen deelnemen aan een onderzoek naar hoe eerlijk en rechtvaardig zij zich tijdens de zitting behandeld voelden. Voordat zij de vragenlijst invulden, werd aan hen uitgelegd dat het onderzoek zich richtte op mensen die in een ander land geboren waren of van wie de ouders of voorouders in een ander land geboren waren. Ook gaven we aan dat het onderzoek op vrijwillige en anonieme basis plaatsvond en dat het onderzoek onafhankelijk van de rechtbank en het Openbaar Ministerie werd uitgevoerd. Belangrijke variabelen waar onze vragenlijst zich op richtte waren onder meer ervaren procedurele rechtvaardigheid, uitkomstoordelen (zowel uitkomsttevredenheid als ervaren uitkomstrechtvaardigheid), protestintenties en vertrouwen in Nederlandse rechters. De vragen waarmee ervaren procedurele rechtvaardigheid werd gemeten, waren gebaseerd op de bevindingen van onze hierboven beschreven kwalitatieve interviewstudie, die zes kerncomponenten van ervaren procedurele rechtvaardigheid had opgeleverd: de informatie die ten grondslag ligt aan beslissingen (waaronder informatie over bijvoorbeeld de persoonlijke omstandigheden van de verdachte), bejegening, het luisteren naar het verhaal van de verdachte, neutraliteit, de mate waarin de ver-

dachte de kans krijgt zijn kant van het verhaal te vertellen en de zorgvuldigheid van de procedure.³⁸ Deze zes vragen (één voor iedere kerncomponent) vormden samen een betrouwbare schaal voor het meten van ervaren procedurele rechtvaardigheid.

2.3 Experiment

Onze derde studie betrof een scenario-experiment, dat tot doel had om na te gaan of er (onder onderzoeksdeelnemers die veelal niet WEIRD zijn)³⁹ sprake is van een significant effect van procedurele rechtvaardigheid op relevante afhankelijke variabelen, zoals protestintenties en vertrouwen in Nederlandse rechters. Het experiment werd uitgevoerd tussen 9 september 2019 en 10 oktober 2019 onder 239 onderzoeksdeelnemers met een niet-westerse etnisch-culturele achtergrond (responspercentage: 29,0%). Ook met dit aantal onderzoeksdeelnemers werd voldaan aan het minimale aantal benodigde onderzoeksdeelnemers.⁴⁰

Onderzoeksdeelnemers werden door een onderzoeksassistent benaderd bij twee winkelcentra in Utrecht. De onderzoeksassistent legde hun uit dat zij hielp bij een onderzoek naar wat maakt dat mensen zich eerlijk en rechtvaardig behandeld voelen en vroeg onderzoeksdeelnemers of zij daarvoor een korte vragenlijst zouden willen invullen. Wanneer men aangaf aan het onderzoek te willen deelnemen, werd aanvullende informatie gegeven, bijvoorbeeld dat het onderzoek zich richtte op Nederlanders met een niet-westerse achtergrond⁴¹ en dat deelname aan het onderzoek op vrijwillige, vertrouwelijke en anonieme basis plaatsvond.

Onderzoeksdeelnemers lazen vervolgens een scenario waarin zij verdacht werden van belediging en daarvoor terechtstonden bij de politierechter, die hen ofwel op een eerlijke manier ofwel op een oneerlijke manier behandelde. Onderzoeksdeelnemers werden willekeurig toegewezen aan een van deze twee condities. De tekst van de scenario's was gebaseerd op de resultaten van onze hierboven beschreven kwalitatieve interviewstudie.⁴² Het ging dus om scenario's waarin de verdachte veel (versus heel weinig) tijd kreeg om zijn kant van het verhaal te vertellen, de rechter aandachtig (versus niet aandachtig) luisterde naar wat de verdachte zei waardoor de verdachte niet de indruk had (versus wel de indruk had) dat de rechter zijn mening over de zaak al van tevoren had gevormd, de rechter zijn best (versus niet zijn best) leek te doen om een goed beeld te krijgen van wat er precies was gebeurd, de rechter vriendelijk (versus onvriendelijk) op de verdachte overkwam en de rechter rekening hield met het verhaal van de verdachte (versus een scenario waarin dit niet werd vermeld).⁴³

35 Protestintenties werden gemeten door respondenten op een schaal van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*heel erg*) aan te laten geven in hoeverre zij kritiek zouden willen uiten op de uitspraak van de rechter en in hoeverre zij tegen de uitspraak van de rechter zouden willen protesteren.

36 Henrich, Heine en Norenzayan 2010. Doordat onze steekproef bestond uit onderzoeksdeelnemers die veelal niet WEIRD zijn, konden we nagaan of de verbanden tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en relevante andere variabelen die vaak in eerdere studies zijn gevonden ook zichtbaar zijn bij onderzoeksdeelnemers met een andere achtergrond. Aangezien het aantonen van een eventueel verschil in reacties op ervaren procedurele rechtvaardigheid tussen onderzoeksdeelnemers met en zonder WEIRD achtergrond niet de focus van ons onderzoek was, hebben we niet beide groepen onderzoeksdeelnemers in deze studie betrokken.

37 Zo wees een *power*-analyse uit. Zie J. Cohen, P. Cohen, S.G. West en L.S. Aiken, *Applied multiple regression/correlational analysis for the behavioral sciences*, Mahwah, NJ: Erlbaum 2003; F. Faul, E. Erdfelder, A.-G. Lang en A. Buchner, 'G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences', *Behavior Research Methods* 2007, 2, p. 175-191. *Power*-analyses worden alleen uitgevoerd in geval van kwantitatief onderzoek.

38 Ansems, Van den Bos en Mak 2020.

39 Henrich, Heine en Norenzayan 2010.

40 Cohen e.a. 2003; Faul e.a. 2007.

41 Hierbij werd niet gecheckt op Nederlandse nationaliteit. Wel hanteerden we weer als criterium dat onderzoeksdeelnemers het Nederlands voldoende beheersten om aan het onderzoek mee te kunnen doen.

42 Ansems, Van den Bos en Mak 2020.

43 Zie Ansems, Van den Bos en Mak (ingediend ter publicatie).

Na het lezen van het scenario beantwoordden onderzoeksdeelnemers verschillende vragen, bijvoorbeeld over ervaren procedurele rechtvaardigheid tijdens de hypothetische zitting, wat zij vonden van de uitkomst die ze in het scenario ontvingen (deze was voor alle onderzoeksdeelnemers hetzelfde, namelijk een geldboete van € 400⁴⁴), de mate waarin zij tegen de uitkomst wilden protesteren en hun vertrouwen in Nederlandse rechters.

3. Bevindingen en discussie

In deze sectie gaan we beknopt in op de belangrijkste overkoepelende bevindingen van de drie deelstudies, bespreken we hoe de verschillende gehanteerde methoden elkaar aanvullen, en behandelen we de vraag hoe de empirische onderzoeksbevindingen zich verhouden tot het normatieve domein van het recht. Voor een gedetailleerde weergave van de resultaten en bevindingen van de drie deelstudies verwijzen we naar andere plaatsen.⁴⁵

3.1 Het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid

Het overkoepelende doel van de hier besproken deelstudies was om het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid op een kritische manier te toetsen. Dat gebeurde onder meer door na te gaan of ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet in de context van politierechterzaken, waarin voor verdachten veel op het spel kan staan, en waarin zij dus mogelijk uitsluitend of voornamelijk geven om de uitkomsten van hun zaken. Ook gingen we na of de relaties tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en relevante andere variabelen, zoals meermalen aangetoond in eerdere studies, zich ook voordoen bij onderzoeksdeelnemers die vaak ondervertegenwoordigd zijn in sociaalwetenschappelijk onderzoek naar bijvoorbeeld rechtvaardigheid.⁴⁶

Tijdens de interviews bleek de grote meerderheid van de onderzoeksdeelnemers zelf aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid te noemen. Enkelen van hen wezen expliciet op het belang van een als eerlijk ervaren behandeling bij de politierechter. Verder hing in de vragenlijststudie ervaren procedurele rechtvaardigheid statistisch significant samen met belangrijke andere variabelen, zoals intenties om tegen de uitkomst te protesteren en vertrouwen in Nederlandse rechters.⁴⁷

Bovendien had in het experiment de manipulatie van procedurele rechtvaardigheid significante effecten. De belangrijkste overkoepelende bevinding van de drie studies is aldus dat ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet, ook wanneer dit kritisch wordt getoetst in de context van politierechterzittingen. Daarmee bieden onze bevindingen steun aan andere studies die duiden op het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid in strafrechtelijke contexten.⁴⁸

3.2 Het nut van het combineren van verschillende methoden

Een belangrijk aspect van het hier gerapporteerde onderzoek is dat we daarin kwalitatieve en kwantitatieve methoden combineren.⁴⁹ Door hetzelfde thema met gebruikmaking van verschillende methoden te onderzoeken, kunnen de sterke punten van de individuele methoden worden benut en kunnen hun zwakke punten worden ondervangen.

Zo boden onze kwalitatieve interviews de mogelijkheid om het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid, en de invulling die onderzoeksdeelnemers aan dit concept geven, op een open manier te onderzoeken en vervolgvragen te stellen. Het gegeven dat met kwalitatieve interviews statistische verbanden tussen variabelen niet goed kunnen worden aangetoond, werd ondervangen door het vragenlijstonderzoek en het experiment. Doordat het vragenlijstonderzoek werd uitgevoerd in de context van politierechterzittingen, konden we deze verbanden onderzoeken in een context waarin voor onderzoeksdeelnemers daadwerkelijk iets op het spel stond. Daarmee voegde de vragenlijststudie iets toe aan het experiment. Een belangrijk aspect van het experiment was daarentegen weer dat de gecontroleerde setting waarin dit plaatsvond het mogelijk maakte uitspraken te doen over causaliteit die de kwalitatieve interviews en de vragenlijststudie niet toelieten. Op deze manier vulden de individuele studies elkaar in methodologisch opzicht aan.

Bovendien konden we door verschillende methoden te combineren, nagaan of de bevindingen van de individuele studies elkaar ondersteunen. Dat bleek inderdaad het geval: zowel de kwalitatieve interviewstudie als het vragenlijstonderzoek en het experiment wezen erop dat ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet. Op deze manieren laat ons onderzoek zien wat de meer-

44 Dit bedrag is hoger dan het bedrag dat wordt genoemd in de oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken. De reden om in de scenario's voor een boete van € 400 te kiezen, was dat een dergelijke boete een grotere kans heeft om als negatief te worden gezien door onderzoeksdeelnemers, wat van belang was om een aantal van onze (in dit artikel buiten beschouwing gelaten) voorspellingen te kunnen onderzoeken (zie Ansems 2021).

45 Ansems 2021; Ansems, Van den Bos en Mak 2020; Ansems, Van den Bos en Mak 2021, Ansems, Van den Bos en Mak (ingediend ter publicatie).

46 Henrich, Heine en Norenzayan 2010.

47 Protestintenties en vertrouwen in Nederlandse rechters hingen in onze studie negatief samen. Dit kan verklaard worden door de samenhang van beide variabelen met ervaren procedurele rechtvaardigheid (een negatieve samenhang in geval van protestintenties en een positieve samenhang in geval van vertrouwen in Nederlandse rechters).

Theoretisch is denkbaar dat protestintenties, met name wanneer deze zouden worden geoperationaliseerd als een concreet voornemen om in hoger beroep te gaan, positief samenhangen met vertrouwen in Nederlandse rechters. Een mogelijkheid (die in nader onderzoek zou kunnen worden onderzocht) is immers dat verdachten die weinig vertrouwen hebben in Nederlandse rechters minder snel voornemens zijn in hoger beroep te gaan, omdat men ook daar Nederlandse rechters treft.

48 Zie bijvoorbeeld Beijersbergen, Dirkwzager en Nieuwbeerta 2016; Casper, Tyler en Fisher 1988; Murphy, Bradford en Jackson 2016; T.R. Tyler, 'The role of perceived injustice in defendants' evaluations of their courtroom experience', *Law & Society Review* 1984, 1, p. 52-74; Van Hall 2021.

49 A. Bryman, *Social research methods*, Oxford University Press 2016.

waarde kan zijn van het combineren van verschillende methoden in een empirisch-juridisch onderzoek.

3.3 De verbinding tussen empirie en normativiteit

Een belangrijke vervolgvraag na de bevinding dat ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe doet voor verdachten in politierechterzaken is wat dit impliceert voor het normatieve domein van het recht. Kenmerkend voor empirisch-juridisch onderzoek is immers dat het onderzoek juridisch relevant moet zijn, en dus dat men aandacht heeft voor de mogelijke implicaties van de bevindingen voor rechtsnormen en de rechtspraak.⁵⁰ In dat verband is het van belang om zich te realiseren dat de empirische bevinding dat ervaren procedurele rechtvaardigheid er voor verdachten toe doet op zichzelf nog niet betekent dat percepties van procedurele rechtvaardigheid zouden moeten worden bevorderd. Dat impliceert immers een normatief oordeel over de wenselijkheid van het bevorderen van ervaren procedurele rechtvaardigheid dat niet zonder meer uit de empirische bevindingen voortvloeit. Met andere woorden: bij de vertaling van empirische bevindingen naar het normatieve domein stuit men op het verschil tussen *is* en *ought*.⁵¹

Elders is meer geschreven over deze kloof tussen feit en norm en de manier waarop daarmee kan worden omgegaan.⁵² In het proefschrift van de eerste auteur van dit artikel is betoogd dat het vooral van belang is zich bewust te zijn van het onderscheid tussen *is* en *ought* en dus normatieve uitspraken niet te presenteren als rechtstreeks voortvloeiend uit de empirische bevindingen. Ook is daar betoogd dat de kloof tussen feit en norm eventueel kan worden overbrugd door (1) expliciet te zijn over waar de weergave van de empirische bevindingen eindigt en waar de normatieve reflecties beginnen en (2) relevante argumenten voor en tegen op een rij te zetten en tegen elkaar af te wegen.

In bijvoorbeeld het kader van onderzoek naar ervaren procedurele rechtvaardigheid is het bij deze normatieve reflecties belangrijk om oog te hebben voor zowel argumenten waarom het bevorderen van ervaren procedurele rechtvaardigheid wenselijk zou zijn als mogelijke tegenargumenten of kanttekeningen daarbij. Noch dit artikel, noch het proefschrift van de eerste auteur beoogt een uitputtende weergave van mogelijke argumenten te geven, maar ter illustratie kan aan de volgende overwegingen worden gedacht.

Een voor de hand liggende reden waarom het wenselijk zou zijn ervaren procedurele rechtvaardigheid te bevor-

deren is gelegen in de positieve effecten die ervaren procedurele rechtvaardigheid blijkens ons eigen onderzoek en eerdere studies heeft op belangrijke andere variabelen, zoals vertrouwen in rechters en intenties om tegen uitkomsten te protesteren.⁵³ Ook past het bevorderen van ervaren procedurele rechtvaardigheid goed bij de notie van responsief recht, waarbij het er onder meer om gaat oog te hebben voor maatschappelijke verwachtingen.⁵⁴ Tot slot kan worden betoogd dat het bevorderen van ervaren procedurele rechtvaardigheid intrinsieke waarde heeft (dus los van positieve effecten op andere variabelen), omdat het een morele verplichting is burgers op een humane en respectvolle manier te behandelen.⁵⁵

Een voorbeeld van een reden waarom het niet zonder meer wenselijk is ervaren procedurele rechtvaardigheid te bevorderen, is dat een te grote focus op ervaren procedurele rechtvaardigheid de aandacht kan afleiden van andere belangrijke kwesties, zoals een ongelijke verdeling van uitkomsten.⁵⁶ In het verlengde daarvan wordt soms gewezen op het risico van *false consciousness* of *hollow justice*, waarmee wordt bedoeld op de mogelijkheid dat autoriteiten een eerlijke behandeling veinzen om burgers tevreden te houden zonder te zorgen voor daadwerkelijk rechtvaardige uitkomsten.⁵⁷ Ten slotte kan het bieden van maatwerk waarmee ervaren procedurele rechtvaardigheid gepaard gaat op gespannen voet staan met waarden als rechtszekerheid en rechtsgelijkheid.⁵⁸

Deze overwegingen laten zien dat de wenselijkheid van het bevorderen van ervaren procedurele rechtvaardigheid niet zonder meer evident is. Het is van belang zich te realiseren dat er uiteraard andere kwesties zijn dan ervaren procedurele rechtvaardigheid die (onderzoeks) aandacht behoeven en dat telkens moet worden nagegaan hoe het streven naar ervaren procedurele rechtvaardigheid zich verhoudt tot belangrijke (juridische) waarden. Tegen sommige kanttekeningen valt echter ook weer wat in te brengen. Zo wordt erop gewezen dat het manipulatieve gebruik van ervaren procedurele rechtvaardigheid waarvan sprake is bij *false consciousness* vaak onsuccesvol is en dat het risico dat autoriteiten zich hiervan bedienen kan worden verminderd door hier aandacht aan te besteden in de professionele oplei-

50 B. Marseille en C. Bijleveld, 'Empirical Legal Studies als integraal onderdeel van rechtswetenschappelijk onderzoek' (blogpost 28 juni 2018), geraadpleegd via www.njb.nl/blogs/empirical-legal-studies-als-integraal-onderdeel-van-rechtswetenschappelijk-onderzoek/.

51 D. Hume, T.H. Green, T.H. Grose en N.K. Smith, *The Complete Works and Correspondence of David Hume: Electronic edition*, Charlottesville, Va.: InteLex Corporation 1995.

52 Zie bijvoorbeeld Ansems 2021; T. Bouwman, 'Empirisch-juridisch onderzoek en de sprong van feit naar norm', *NJB* 2020/815, p. 888-893; I. Giesen, 'The use and incorporation of extralegal insights in legal reasoning', *Utrecht Law Review* 2015, 1, p. 1-18.

53 Zie bijvoorbeeld Grootelaar 2018; Lind e.a. 1993; Vermunt e.a. 1996; Tyler & Huo 2002.

54 Zie bijvoorbeeld D.A. Verburg, *Bestuursrechtspraak in balans: Bejegening, beslechting en bewijs* (dissertatie Universiteit Utrecht), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2019; E. de Jong, 'Responsieve rechtspraak', *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk recht* 2020, 3, p. 61-64.

55 Zie bijvoorbeeld Brockner en Wiesenfeld 1996, p. 193.

56 N. Doornbos, 'Voorbij procedurele rechtvaardigheid: De betrekkelijkheid van de beleving van respondenten', *Recht der Werkelijkheid* 2017, 2, p. 99-119.

57 Lind en Tyler 1988; R.J. MacCoun, 'Voice, control, and belonging: The double-edged sword of procedural fairness', *Annual Review of Law and Social Science* 2005, 1, p. 171-201; Tyler & Lind 1992.

58 L. van den Berge, 'Responsief bestuursrecht', in: L. van den Berge, M.F. Vermaat, M. Lurks, N.A. van Renssen en S. van Heukelom-Verhage (red.), *Maatwerk in het bestuursrecht - Preadviezen* (VAR-reeks 164), Den Haag: Boom Juridisch 2020, p. 7-61.

ding.⁵⁹ Samengenomen zijn er wat ons betreft goede redenen om ervaren procedurele rechtvaardigheid te bevorderen, maar is het raadzaam de genoemde kanttekeningen in het achterhoofd te houden wanneer empirische bevindingen met betrekking tot ervaren procedurele rechtvaardigheid worden vertaald naar het normatieve domein van het recht.⁶⁰

Wij denken dat dergelijke normatieve reflecties (ook los van onderzoek naar ervaren procedurele rechtvaardigheid) iets belangrijks kunnen toevoegen aan empirisch onderzoek,⁶¹ zoals omgekeerd empirisch onderzoek iets belangrijks kan toevoegen aan juridisch-normatief onderzoek – bijvoorbeeld door nader licht te werpen op de aannames die aan het recht ten grondslag liggen, hoe het recht wordt ervaren, en de effecten van het recht.⁶² Dit wijst op de meerwaarde van het verbinden van verschillende benaderingen van het recht (zoals empirisch-juridische, doctrinair-juridische, en rechtsfilosofische benaderingen)⁶³ en samenwerking tussen juristen en sociaal wetenschappers.⁶⁴

4. Conclusie

In dit overzichtsartikel beschreven we drie recent uitgevoerde empirisch-juridische studies op het gebied van ervaren procedurele rechtvaardigheid bij de politierechter. Het overkoepelende doel van deze studies was om het belang van een als eerlijk ervaren behandeling vanuit het perspectief van verdachten kritisch te toetsen. Doet ervaren procedurele rechtvaardigheid ertoe voor verdachten in politierechterzaken, waarin daadwerkelijk iets voor hen op het spel staat, en waarin zij dus mogelijk voornamelijk of uitsluitend bezig zijn met de uitkomsten van hun zaken? Zien we de in eerder onderzoek gevonden relaties tussen ervaren procedurele rechtvaardigheid en belangrijke andere variabelen, zoals vertrouwen in rechters, ook als we ons richten op onderzoeksdeelnemers die veelal ondervertegenwoordigd zijn in sociaalwetenschappelijk onderzoek? Wat kunnen we zeggen over het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid wanneer we verschillende methoden

combineren? En hoe kunnen de aldus verkregen empirische bevindingen worden verbonden aan het normatieve domein van het recht?

Deze vragen kwamen hierboven aan bod. Een belangrijke conclusie daarbij is dat zowel de kwalitatieve interviewstudie als het vragenlijstonderzoek en het experiment wijzen op het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid vanuit het perspectief van verdachten in politierechterzaken. Ook lieten we zien dat het zinvol kan zijn om verschillende (kwalitatieve en kwantitatieve) methoden te combineren in empirisch-juridisch onderzoek, omdat daarmee de sterke punten van de individuele methoden kunnen worden benut en hun eventuele zwaktes kunnen worden ondervangen door de andere methoden, en omdat zo kan worden nagegaan of de bevindingen elkaar ondersteunen. Dat wil uiteraard niet zeggen dat de door ons uitgevoerde studies zonder tekortkomingen zijn. Vervolgonderzoek kan bijvoorbeeld nader licht werpen op de mate waarin de bevindingen kunnen worden gegeneraliseerd naar andere contexten (zoals zwaardere strafzaken of andere rechtsgebieden) en kan daarbij behalve zelfrapportage daadwerkelijk gedrag meten.⁶⁵ Voor nu concluderen we echter dat, ook wanneer dit kritisch wordt getoetst, een als eerlijk ervaren behandeling ertoe doet voor verdachten bij politierechterzittingen.

59 M. Hough, J. Jackson en B. Bradford, 'Policing, procedural justice, and prevention', in: A. Sidebottom en N. Tilley (red.), *Routledge Handbook of Crime Prevention and Community Safety*, Oxon: Routledge 2016, p. 274-293; Tyler & Lind 1988.

60 Zie voor een nadere bespreking van de genoemde en andere overwegingen Ansems 2021. Een overweging die daar niet genoemd wordt maar die wel aansluit bij het voorgaande, is dat het faciliteren van (gezond) wantrouwen wellicht te verkiezen valt boven het bevorderen van (gemakzuchtig) vertrouwen (zie L. Noyon, *Strafrecht en publieke opinie: Een onderzoek naar de relatie tussen de strafrechtspiegeling en het publiek, met bijzondere aandacht voor het Openbaar Ministerie* (diss. Universiteit Leiden), Den Haag: Boom Juridisch 2021).

61 Van den Bos 2020.

62 Bouwman 2020.

63 S. Taekema, 'Methodologies of rule of law research: Why legal philosophy needs empirical and doctrinal scholarship', *Law and Philosophy* 2020, p. 1-34.

64 V. Geeraets en W. Veraart, 'Over verplichte excuses en spreekrecht: Wat is er mis met empirisch-juridisch onderzoek naar slachtoffers?', *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 2017, 2, p. 137-159.

65 Zie bijvoorbeeld M. Hertogh, 'What moves Joe Driver? How perceptions of legitimacy shape regulatory compliance among Dutch traffic offenders', *International Journal of Law, Crime and Justice* 2015, 2, p. 214-234; F.M. Yasrebi-de Kom, A.J.E. Dirkzwager, P.H. van der Laan en P. Nieuwbeerta, 'The effect of sanction severity and its interaction with procedural justice', *Criminal Justice and Behavior* 2021.